

कविता: संउत्तमलक्षण

प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश: 'उत्तमलक्षण' मध्ये संत रामदास प्रामाणिकपणा राखण्याचे आणि पाप टाळण्याचे महत्त्व सांगतात. संदेश स्पष्ट आहे: खंडित करू नका, पाप जोडू नका आणि पुण्य मार्गापासून कधीही भरकटू नका. संत रामदास अनैतिक मार्गांनी संपत्ती साठवण्याविरुद्ध सल्ला देतात, कारण यामुळे जीवन चुकीच्या कृत्यांनी भरलेले असते.

प्रस्तुत कवितेतून व्यक्त होणारा विचार: संत रामदास समाजातील आदर्श व्यक्तीचे गुण सांगतात. तो लोकांना इतरांचे नुकसान करू नये, इतरांच्या भावनांचा आदर करावा आणि अप्रामाणिक मार्गाने संपत्ती जमा करू नये असे आवाहन करतो. संत सद्गुणाच्या मार्गावर प्रामाणिकपणे आणि दृढतेने जगण्यास प्रोत्साहित करतात, खरी संपत्ती सद्गुणयुक्त जीवनातच असते यावर भर देतात.

भाषिक वैशिष्ट्ये: 'उत्तमलक्षण' मधील अभिव्यक्तीचा साधेपणा हा संदेश जनतेपर्यंत पोहोचवतो. 'तोडू नको, जोडू नको, सोडू नको' अशा सरळ सोप्या यमकांचा वापर पाप आणि पुण्य यांच्यातील तफावत सांगण्यास मदत करतो. कवितेमध्ये उपदेशात्मक गुणवत्ता आहे, ज्यामुळे ती तत्त्वे लोकांच्या मनावर बिंबवणे सोपे होते.

एकात्मता राखणे: कवितेत संत रामदास सचोटी राखण्याचे मार्गदर्शन करतात. तो लाज सोडण्याचा, स्तुती करण्याचा आणि दृढ विवेक ठेवण्याचा सल्ला देतो. सत्याची वाट पाहण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले आहे, संयम आणि सत्यता या गुणांवर जोर दिला आहे.

प्रशंसनीय वागणे: संत रामदास निंदा आणि बदनामी टाळून वागण्याचे महत्त्व शिकवतात. त्याऐवजी चांगल्या आचरणातून आपली प्रतिष्ठा वाढवण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. दृढ विवेक आणि सत्याप्रती अटळ बांधिलकी राखण्यासाठी बुद्धी महत्त्वाची आहे.

भाषिक वैशिष्ट्ये: कवीने विरोधाभासी शब्द आणि वारंवार वाक्ये वापरल्याने संदेशाचा प्रभाव वाढतो. "अपकीर्ती आणि सत्कीर्ती" आणि "सांडवी आणि पडवी" सारख्या अभिव्यक्ती श्लोकांचा प्रभाव अधिक खोल करतात. "मजबूत धरण" हा वाक्प्रचार चतुराईने दृढ विवेकाचे महत्त्व अधिक बळकट करतो, कवीची लोकांशी संपर्क साधण्याची क्षमता दर्शवितो.

सत्याचे पालन करणे: 'उत्तमलक्षण' मध्ये संत रामदास सत्याचे पालन करण्याचा आणि असत्य मार्ग टाळण्याचा सल्ला देतात. सर्वज्ञान प्राप्त करण्यासाठी हे गुण आवश्यक आहेत यावर जोर देऊन ते गर्व आणि असत्य विरुद्ध चेतावणी देतात.

शांतता शोधणे: कविता शांततेची भावना व्यक्त करते, असे सुचवते की वैयक्तिक आणि आध्यात्मिक पूर्ततेसाठी हे आदर्श गुण आत्मसात करणे आवश्यक आहे. भाषिक वैशिष्ट्ये, ज्यामध्ये वारंवार शब्द आणि काव्यात्मक सौंदर्य समाविष्ट आहे, कवितेच्या अद्वितीय संरचनेत योगदान देतात, वाचकावर कायमचा प्रभाव निर्माण करतात.

कविता: वस्तूची भावना

कवी: द. भा. धामणस्कर

विषय: निर्जीव वस्तूची सजीवता

शब्दांचा अर्थ:

- (i) स्नेह → प्रेम
- (ii) अधिकार → हक्क
- (iii) मन → चित्त
- (iv) सेवक → सेवक
- (v) वेळ → वेळ
- (vi) जीवन → जीवन

संदेश: आपले अस्तित्व आपण वापरत असलेल्या गोष्टींशी गुंफलेले आहे यावर भर देऊन ही कविता मानवतेला वस्तूवर प्रेमाने वागण्याचा आग्रह करते. वापरानंतर वस्तू टाकून देणे म्हणजे आपले स्वतःचे अस्तित्व संपवण्यासारखे आहे. हे टाळण्यासाठी कवी वस्तूशी आपुलकीने आणि संवेदनशीलतेने वागण्याचा पुरस्कार करतात.

व्यक्त केलेले विचार: निर्जीव वस्तूंमध्ये चेतनेचा अभाव असतो या कल्पनेच्या विरुद्ध, कवी असे मानतो की त्यांच्याकडे मन आणि भावना असतात, संवेदनशीलता प्रकट करते. कविता आपण वापरत असलेल्या वस्तूशी आपल्या भावनांच्या परस्परसंबंधावर जोर देऊन, आपण लोकांप्रमाणेच प्रेम आणि काळजीने वस्तूवर उपचार करण्यास प्रोत्साहित करते.

भाषिक वैशिष्ट्ये: कविता मुक्त श्लोक रचना स्वीकारते, भाषिक मर्यादांशिवाय लवचिक लेखन शैलीला अनुमती देते. रोजची भाषा वापरली जाते, वाचकांशी संवाद वाढवते. शब्दांची साधेपणा एक गहन तत्त्व व्यक्त करते, कोमल आणि संवेदनशील भावना सुलभ रीतीने व्यक्त करते.

कौतुकाची कारणे: माणसे आणि वस्तू यांच्यातील नातेसंबंधाचा अभिनव दृष्टीकोन मांडून ही सुंदर कविता आधुनिक वाचकांसमोर गुंजते. हे व्यक्ती आणि त्यांच्या मालमत्तेमधील पारंपारिक विभक्ततेला आव्हान देते, हे सूचित करते की वापरकर्त्यांचे मन ओं जेव्हा आकार देते. वस्तूची काळजी घेऊन स्वतःशी प्रेमाने वागण्याची अभिनव कल्पना कवितेला खोलवर आणते, तिच्या अद्वितीय आणि अंतर्जाती अभिव्यक्तीसाठी ती आवडण्यायोग्य बनवते.

कविता: नीरजा

प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश: एक मुलगी एका मुलाला बॉल विचारते. मुलगा हसतो आणि तिला चिडवत म्हणतो, "तुला भाजी बनवायला चांगली आहे." नीरजाची ही कविता अशा भविष्याची कल्पना करते जिथे स्त्री आणि पुरुष समानता साधली जाते.

विचार समजून घेणे: कवितेमध्ये स्त्री-पुरुषांच्या भूमिकांचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी भातुकली आणि बल्ला या पारंपरिक खेळांचा वापर केला आहे. जेव्हा मुलगी बॉल मागते तेव्हा मुलगा तिची थट्टा करतो आणि भाजी पिकवण्यासारख्या पारंपारिक "स्त्री" कामांसाठी ती अधिक योग्य असल्याचे सुचवतो. हे लिंग स्टिरियोटाइपवर जोर देणारी पक्षपाती मानसिकता प्रतिबिंबित करते.

भाषा शैली: कविता संवादात्मक भाषा आणि भातुकली आणि बॉल सारख्या प्रतीकात्मक प्रतिमा वापरते, चिंतनाला प्रोत्साहन देते. सरळ भाषेत स्त्री-पुरुष समानतेचा संदेश देण्यासाठी नीरजा मुक्त श्लोक शैली वापरते.

काल्पनिकतेतून वास्तवाकडे संक्रमण: कवी एका आशादायी भविष्याची ओळख करून देतो जिथे मुलगा आणि मुलगी एकत्र खेळतात, स्त्री-पुरुष समानतेचे प्रतीक आहे. भातुकलीच्या स्वप्नाळू दुनियेतून प्रौढत्वाच्या वास्तववादी जबाबदाऱ्यांकडे आलेले संक्रमण मान्य आहे. स्त्री-पुरुषांमधील परस्पर स्नेह समजूतदारपणा आणि सहकार्याची गुरुकिल्ली म्हणून चित्रित केले आहे.

काव्य सौंदर्य: स्वप्नातील कल्पनारम्य जग आणि प्रौढत्वाची वास्तविक कर्तव्ये यांच्यातील तफावत ही कविता अधोरेखित करते. बालपणातील खेळापासून प्रौढ जबाबदाऱ्यांकडे एक संक्रमण होत असताना सत्य स्वीकारणे आवश्यक आहे यावर ते भर देते. पुरुष आणि स्त्रिया समजूतदारपणाने आणि सहकार्याने एकत्रितपणे काम करतात अशा भविष्याचे आशावादी चित्रण ओळींमध्ये सुंदरपणे टिपले आहे.

भाषिक वैशिष्ट्ये: स्त्री-पुरुष समानतेचा जिद्दाळ्याचा विषय सहजतेने व्यक्त करून नीरजा थेट साध्या विधानांमधून विचार करायला लावणारा आशय तयार करते. "हाट हात विले" हे वाक्य पुरुष आणि स्त्रिया यांच्यातील एक सुसंवादी भविष्य स्पष्टपणे प्रकट करते. कवी कुशलतेने तरल शब्दांत स्वप्न आणि सत्य यांची सांगड घालतो, एक समृद्ध आणि अर्थपूर्ण भाषिक टेपेस्ट्री तयार करतो.

कविता - खोद आणखी थोडेसे

कवयित्री : आसावरी काकडे

विषय: स्वावलंबनाच्या मूल्यावर जोर देणे.

शब्दांचा अर्थ:

- (i) पाणी → जल
- (ii) संयम → संयम
- (iii) साडी → सर्व
- (iv) तलाव → तलाव
- (v) गीत → गीत
- (vi) जरा → निर्झर
- (vii) उमद → जिद्द
- (viii) बल → शक्ती
- (ix) पान → पान

प्रस्तुत कवितेचा विषय: कविता आपल्याला हे ओळखण्यास प्रोत्साहित करते की प्रत्येक क्षण आनंद आणि यशाने भरलेला नाही, परंतु याचा अर्थ असा नाही की आपण घाबरले पाहिजे किंवा आशा गमावली पाहिजे. प्रामाणिक प्रयत्नातून यश मिळते यावर जोर देऊन सकारात्मक दृष्टिकोनाचा आग्रह धरतो. जग पूर्णपणे नकारात्मक नाही आणि एखाद्याने प्रयत्न करत राहिले पाहिजे.

व्यक्त केलेले विचार: जीवनातील आव्हाने अनेकदा कठोर परिश्रमातून यश मिळवतात. विशेषत: कठीण काळात सतत प्रयत्न करण्याच्या महत्त्वावर कविता भर देते. हे संदेश देते की एखाद्याने आशा राखली पाहिजे आणि यशासाठी प्रयत्न करत रहावे.

ओळीचा अर्थ: "कमी खोदणे सोपे आहे आणि थोडे अधिक आशेने जगणे" या ओळी सूचित करतात की कमीत कमी प्रयत्न केल्याने मर्यादित आनंद मिळू शकतो, परंतु खोलवर खोदल्याने प्रेरणाचा शुद्ध स्रोत मिळू शकतो. आशेने जगणे ही एक मानसिक ताकद आहे जी स्वावलंबनाने जीवन समृद्ध करते.

भाषिक वैशिष्ट्ये: कविता एका संरचित स्वरूपाचे अनुसरण करते, प्रत्येक श्लोकात आठ अक्षरे असतात आणि चौथ्या श्लोकात यमक असते. सोपी भाषा आणि सरळ शैली वापरून ते गेय आहे. आशावादी टोन "सर्व खोटे नसतात" सारख्या वाक्यांशांसह प्रचलित आहे. कवितेचे सौंदर्य त्याच्या साधेपणात, आशावादात आणि चिकाटीसाठी प्रोत्साहन यात आहे.

कौतुकाची कारणे: कविता सकारात्मकतेने प्रतिध्वनित होते, निराशेच्या भावना दूर करते. हे यशाच्या दिशेने प्रवासात सतत प्रयत्नांच्या महत्त्वावर जोर देते. आव्हाने असतानाही शब्द आशा जागवतात. कविता जीवनाकडे सकारात्मक दृष्टिकोन प्रेरित करते, ती प्रेरणा आणि प्रोत्साहन देते.